

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ У ХРИСТІЯНСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ

Несправа М. В.,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри соціальних наук

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

У статті порівнюються принципи і норми, закріплені у Загальній Декларації прав людини та інших базових міжнародно-правових актах, які гарантують права і свободи людини, із біблійними заповідями. Показано, що теологічні та філософські концепції томізму, кальвінізму і кантіанства, обґрунтувавши фундаментальні цінності природного права, справедливості, рівності, людської гідності, свободи та відповідальності, заклали фундамент розумінню прав людини як об'єктивних невідчужуваних сутностей. Охарактеризовані особливості трактування прав і свобод людини у католицькій, протестантській і православній традиціях. Робиться висновок про те, що кожна з християнських конфесій зробила свій внесок у генезу усіх трьох поколінь прав людини. Доводиться, що сучасний концепт прав і свобод людини має джерелом християнську духовну традицію.

В статье сравниваются принципы и нормы, закрепленные во Всеобщей декларации прав человека и других базовых международно-правовых актах, которые гарантируют права и свободы человека, с библейскими заповедями. Показано, что теологические и философские концепции томизма, кальвинизма и кантианства, обосновав фундаментальные ценности природного права, справедливости, равенства, человеческого достоинства, свободы и ответственности, заложили фундамент пониманию прав человека как объективных неотчуждаемых сущностей. Охарактеризованы особенности трактовки прав и свобод человека в католической, протестантской и православной традициях. Делается вывод о том, что каждая из христианских конфессий внесла свой вклад в генезис всех трех поколений прав человека. Доказывается, что христианская духовная традиция является источником современного концепта прав и свобод человека.

The article compares the principles and norms contained in the Universal Declaration of Human Rights and other basic international legal acts guaranteeing human rights and freedoms with biblical commandments. He shows that the theological and philosophical concepts of Thomism, Calvinism and Kantianism, substantiating the fundamental values of natural law, justice, equality, human dignity, freedom and responsibility, laid the foundation for the understanding of human rights as objective inalienable entities. The author describes the features of human rights and freedoms interpretation in Catholic, Protestant, and Orthodox traditions, and concludes that each of the Christian denominations has contributed its priority values to the genesis of all three generations of human rights. He argues that the modern concept of human rights and freedoms has a source in the Christian spiritual tradition.

Ключові слова: права людини, християнські цінності, природне право, право на життя, людська гідність, свобода, відповідальність, справедливість, рівність, солідарність.

Постановка проблеми. Проблема прав людини не втрачає своєї актуальності з часів Великої французької революції та звитяжного виборювання незалежності Сполученими Штатами. Особливо злободенною вона стала у роки Другої світової війни. На кожному з цих історичних рубежів були прийняті значущі правові акти, покликані гарантувати права і свободи людини. Але у другій декаді ХХІ століття ця проблема постала з новою гостротою. Терористичні атаки, сепаратизм, незаконна міграція стали справжніми викликами міжнародному правопорядку. На жаль, не минули ці загрози і Україну. Колізія принципів прав людини і державного суверенітету призвела до численних конфліктів. Їх важкі наслідки змусили політиків та експертне середовище акцентувати увагу на тому, що пануюче до цього дня секуляристське тлумачення основ концепту прав і свобод людини дає критичні збої. Постало завдання викриття істинних екзистенціальних джерел концепту прав і свобод людини. Окрім практичного політико-правового аспекту, це питання має і вагоме наукове філософсько-правове значення. Як зазначає Сергій Максимов, обґрунтування ідеї прав людини є найважливішою проблемою правової антропології [1, с. 149].

Питання аксіологічних джерел поняття прав і свобод людини є одним з найважливіших у філософії права, оскільки основні права людини власне являють собою універсально визнані цінності,

котрі закріплені міжнародними конвенціями та практикою держав. Пошуку духовних підвалин таких категорій як людська гідність, свобода, рівність, відповідальність і справедливість були присвячені праці видатних філософів Середньовіччя і Нового часу, серед яких особливо виділяються концепції Фоми Аквінського і Іммануїла Канта. Сучасні доробки представлені у працях багатьох західних, російських і вітчизняних учених.

Ґрунтовні дослідження, які розглядають роль релігії у формуванні ціннісного вмісту прав і свобод людини містяться у роботах Жака Елула, Лізи Кахил, Юргена Мольтмана, Христора Мунєя, Трутца Рейндорфа, Вільфреда Сміта, Макса Стакхауза, Роберта Траера, Де Гаая Формана, Хельмута Френца, Джеймса Чайлдса. Окремі напрямки цієї проблематики розробляли: Еріх Вайнгартнер – екуменізм і права людини, Девід Поклінгтон – компаративістський аналіз католицьких і протестантських підходів до прав людини, Стенлі Харакас – права людини у перспективі Східного православ'я, Вальтер Халерсон – десять заповідей і права людини, Карл Хенрі – релігійна свобода як наріжний камінь прав людини, Девід Холенбах – економічні та соціальні права у католицизмі.

У російській філософії права проблематика співвідношення релігії та прав людини представлена у роботах ігумена Веніаміна (Новіка), Людмили Іванової, Олександра Кирлежева, Михайла Краснова, Леоніда Сюзіянєна, ігумена Філарета (Булекова), ігумена Філіпа (Рябих), Анни Шестової.

Українські вчені також глибоко вивчають питання ціннісного наповнення прав і свобод людини. Антропологічні аспекти цієї проблеми викладені у працях Сергія Максимова. Місце прав людини у релігійних системах розглядає Дмитро Лук'янов. Володимир Єленський аналізує стан релігійних свобод і прав людини в Україні.

Втім, попри широку наукову базу, котра висвітлює кореляції між релігією та правами людини, дискусії щодо визначного впливу християнських цінностей на формування цієї філософсько-правової категорії тривають. Твердження про пріоритет євангельських заповідей у цьому процесі піддається нападкам з боку радикальних секуляристів. Отже, питання щодо логічного обґрунтування походження фундаментальних цінностей міжнародної системи прав людини залишається відкритим.

Мета статті – розкрити роль християнської традиції у становленні та розвитку концепту прав і свобод людини.

Виклад основного матеріалу. У 2018 році людство відзначатиме 70-річний ювілей фундаментального міжнародно-правового акту – Загальної декларації прав людини. Загальна Декларація стала першим міжнародним документом, в якому формально закріплені основні права і свободи людини. Декларація вивела на глобальний рівень сформульоване в епоху Просвітництва поняття прав і свобод особистості, та надала міжнародно-правового статусу принципам, які були проголошені Великою французькою революцією і прописані у Декларації прав людини і громадянина 1789 року та в американському Білі про права 1791 року. Декларація Об'єднаних Націй послужила основою для прийняття інших правових актів, в яких були розвинені її базові постулати. Так, з метою розвитку положень Декларації та надання їм імперативної сили, у 1966 році були прийняті два обов'язкових пакти ООН про права людини: Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Принципи Декларації викладені у міжнародних договорах, таких як Міжнародна Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, міжнародна Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти катувань, і багато інших. Положення Декларації знайшли відображення у базових регіональних актах, які покликані забезпечити права і свободи людини і громадянина. Серед найважливіших – Європейська конвенція з прав людини, прийнята Радою Європи у 1950 році, четверта частина Заключного акту Наради з питань безпеки і співробітництва в Європі, який був підписаний у 1975 році, Хартія основних свобод Європейського Союзу, прийнята у 2000 році. У регіоні Північної і Південної Америки стандарти і механізми стосовно прав людини випливають з Американської декларації прав і обов'язків людини 1948 року і Американської конвенції з прав людини 1969 року. А у жовтні 1985 року набула чинності Африканська Хартія прав людини і народів. Крім того, принципи і норми Декларації були імplementовані у національних конституціях та інших нормативно-правових актах. Усі ці документи у сукупності утворили правову систему, яка гарантує права і свободи людини.

Хоча Загальна Декларація прав людини і є безпосереднім результатом переосмислення цінностей людського буття після жаклих наслідків Другої світової війни, проте вона виникла не на пустому місці. Отже, постає питання: а що ж послужило джерелом загальноновизнаних у сучасному світі принципів прав і свобод людини? Зважаючи на те, що в усіх правових актах, наведених вище, закріплений принцип свободи думки, совісті та релігії, деякі дослідники, і таких не мало, особливо в Європі, стверджують, що це джерело криється у секуляризмі. Говорячи про гуманістичні основи прав і свобод людини, вони протиставляють антропоцентричний світогляд теоцентричному. Розглядаючи раціоналізм як рушійну силу розвитку, у тому числі і системи права, секуляристи вважають релігійні вірування гальмами прогресу. Верховенство права вони оцінюють з точки зору існування

секулярних законів, а права людини в їхньому розумінні – це такий універсальний закон, який розроблений людьми для людей [2].

Але, на нашу думку, такий підхід є поверховим і не відображає глибини ціннісного розуміння поняття «права і свободи людини». Щоб довести це, необхідно проаналізувати ті духовні та моральні настанови і філософські концепції, які утворили аксіологічну основу сучасної системи права.

Не викликає сумнівів, що основою основ системи прав людини є право на життя. Але ж право на життя насправді означає те, що нікому не дозволено позбавити людину життя, це просто неприпустимо. Де ми знаходимо першоджерело цього принципу? Зовсім не у позитивістів епохи Просвітництва, а у шостій заповіді закону Божого «Не убий!», яка була донесена до людей Мойсеєм 3,5 тисячі років тому. Для повноти розуміння сенсу цієї заповіді слід додати, що, за словами пророків, грішить проти шостої заповіді і той, хто бажає смерті іншій людині, хто не подає допомоги бідним і хворим, хто не живе з іншими у злагоді і у мирі, а, навпаки, ставиться до інших з ненавистю, заздощами і злобою, затіває з іншими сварки і бійки, кривдить інших. Грішать проти шостої заповіді всі злі і сильні, які кривдять слабких. Таким чином, як ми бачимо, саме у ветхозавітних настановах криється коріння системи прав людини.

Але християнська традиція йде ще далі. Ісус говорить своїм учням: «Нову заповідь Я вам даю: любіть один одного! Як Я вас полюбив, так любіть один одного й ви!» (Ін. 13:34) Саме ця настанова є наріжним каменем гуманізму. Посилаючи заповіді Старого Заповіту, Євангельський закон Христа каже: «Кожен, хто ненавидить брата (ближнього) свого, є людиновбивця» (1 Ін. 3, 15). Порівняння цієї євангельської тези із першою статтею Загальної Декларації прав людини, яка проголошує, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах, вони наділені розумом і совістю й повинні діяти один щодо іншого у дусі братерства [3], викриває справжнє ціннісне джерело системи прав людини. Як стверджував Папа Іоанн-Павло II, в Євангелії ми знаходимо всеохоплюючу і послідовну декларацію прав людини [4].

Відправною позицією у теоретичному обґрунтуванні походження прав людини є концепція природного права. «Існує сильний аргумент на користь того, що сама ідея прав людини походить від природного права і, отже, є специфічно християнською концепцією», – опонуючи секуляристам, стверджує Девід Поклінгтон [5]. Ця концепція вважається продуктом Відродження та Просвітництва, втім насправді її генеза криється у томізмі – філософському вченні Фоми Аквінського. Видатний теолог був впевнений, що кожен закон у кінцевому рахунку походить з того, що він називає вічним законом. «Вічний закон» відноситься до пророчого упорядкування Богом усіх створених речей до їх належного кінця. Людина бере участь у цьому божественному порядку у силу того, що Бог створює у неї як бажання, так і здатність розрізняти що є добре і що зле (філософ називає цю здатність «світлом природного розуму»). З цієї точки зору природне право є лише продовженням вічного закону, бо Бог дає людям настанову на остаточне щастя, впроваджуючи у них як загальне знання, так і схильність до добра. Оприлюднення ж природного права відбувається за допомогою того, що Бог всіває його у людський розум так, що воно стає відомим людині природним чином. Отже, він висвітлює і дає людині бажання тих благ, які сприяють процвітанню особистості. Як вказує Аквінський, природне право є фундаментальним принципом, який витканий у структуру нашої природи. Але природне право не є зовнішнім імперативом. За Аквінатом, з приписів природного права, як із загальних і до того ж неоднозначно трактованих джерел, людський розум повинен приходити до конкретних питань, котрі належать більш особливим принципам. Ці виведені людським розумом особливі встановлення називаються людськими законами, або позитивним правом [6]. Неперевершена логіка середньовічного філософа щент розбиває твердження апологетів секуляризму, що права людини – це те, що зроблене одними людьми для інших. Природні права людини – це не дарунок держави чи уряду, вони з'являються не внаслідок їх закріплення у правових актах. Природне право – це вимоги вищого рівня, які відрізняються від похідного позитивного, або людського права тим, що вони не залежать від обіцянок або гарантій іншої сторони. Право людини на життя не залежить від обіцянки іншої людини не вбивати її: життя людини може від цього залежати, але не право на життя. Право індивіда на життя обумовлено тільки тим, що він людина. Цей підхід ґрунтується на християнському розумінні людини як Божого творіння. «Таким чином, християни у значній мірі погоджуються з тим, що права людини не можуть бути юстифіковані ані лише на підставі закону, ані просто, використовуючи поняття «природні права» або «природний закон», – підкреслює Роберт Траер. – Для християн права людини засновані на вірі у Бога, який є трансцендентною сутністю світу і знаходиться у ньому» [7].

Протестантизм свого часу підхопив та діалектично розвинув ідею природного права як похідного від вищого закону. Особливий внесок у реформацію християнської традиції прав людини вніс Жан Кальвін. Кальвіністи виступали за природні права, особливо за природні релігійні права: свободу совісті, свободу відправлення служінь, свободу Церкви. «Реформація Прав є магістральним внеском у нове розуміння права», – констатує Джон Вітте [8]. Провівши компаративістський аналіз реформістських і католицьких постулатів, Девід Поклінгтон дійшов висновку, що протестантський рух можна

розглядати як процес, котрий веде від загальнохристиянського поняття природного права (natural law) до природних прав (natural rights) та до прав людини (human rights). Він посилається на Юргена Молтмана, який стверджував, що права людини та особисті свободи, свобода віросповідання, свобода віри та совісті, демократичні форми правління та ліберальні погляди на життя: все це зростало разом з протестантизмом. [5] Саме протестантизм вивів людину у центр християнського віровчення, а її індивідуальну свободу поставив у главу християнських цінностей.

З християнської віри у створення людини за образом Божим для участі у виконанні Божественного задуму про людину і світ логічним чином походить й інше базове для розуміння концепту прав людини поняття – гідність людської особистості. Людська гідність обумовлюється тим екзистенціальним Я, прагнення до збереження якого надає імпульс ґенезі прав людини. Це поняття є ключовим в усіх християнських конфесіях, бо саме через нього знаходить своє тлумачення гуманістичний зміст Євангелія. Як наголошує Де Гаай Фортман, Христос – Бог і людина – є найглибшим джерелом і гарантією гідності людської особистості [9]. Христос, оновивши Собою старого Адама (ср. Єф. 2:15), «сообожив у Собі людину, початок нашої надії» [10]. Ця теза знайшла глибоке філософське обґрунтування у працях Імануїла Канта. І. Кант виходив з того, що кожна людина є абсолютною цінністю: людина – це завжди мета і ніколи – засіб. Як суб'єкт моральної свідомості, котрий докорінно вирізняється від навколишнього середовища тим, що здатний пізнати Бога, людина у своїй поведінці має керуватися веліннями морального закону, який є втіленням божественного провидіння. Відповідно, цей закон, який І. Кант називає «категоричним імперативом», має безумовний і апіорний характер, він не обумовлений зовнішніми чинниками та складає внутрішню сутність людини. Категоричний імператив проголошує: «Чини так, щоб максима твоєї поведінки могла бути водночас і принципом загального законодавства» [11]. Фактично цей імператив є філософськи формалізованою заповіддю Христа, який у Нагірній проповіді проголосив: «Усе чого ви бажаєте, щоб люди чинили вам, то й ви чинить їм!» (Мтф. 7: 12).

І ось тут ми зіштовхуємось з дилемою свободи, яка полягає у тому, що свобода однієї людини закінчується там, де починається свобода іншої, тому жити у суспільстві та бути вільним від нього неможливо. «Людина отримує від Бога свою істотну гідність і разом з нею – здатність вивищуватися над будь-яким суспільним порядком у пошуках істини і добра, – зазначав Папа Іоан-Павло II. – Однак, вона обумовлена і тією соціальною структурою, в якій живе, одержаним вихованням і навколишнім середовищем» [4]. Як задекларував Всеправославний Собор, дар свободи є одним з вищих дарів Бога людині і як конкретному носію образу особистого Бога, і як члену співтовариства особистостей, які в єдності людського роду по благодаті відображають життя і спілкування Божественних Осіб у Святій Трійці. «Той, Хто створив на початку людину, зробив її вільною і самовладною, обмеживши її одним лише законом заповіді» (свт. Григорій Богослов, Слово 14, Про любов до бідних, 25. PG 35, 892A) [12]. Свобода дозволяє людині досягати успіху у сходженні до духовної досконалості, але у той же час включає у себе і небезпеку непослуху, виходу з підпорядкування Богу і через те – гріхопадіння, трагічним наслідком якого є існування зла у світі. «Усе мені дозволено, та не все корисно. Усе мені дозволено, та не все назідає, – проголошував святий апостол Павло. – Нехай не шукає ніхто свого власного, але кожен [користі] іншого <...> бо чого б моя воля судилась чужою совістю?» (1 Кор. 10: 23-24, 29). Свобода без відповідальності і любові веде врешті-решт до втрати свободи. Розглядаючи цю дилему, Кант спирається на християнські постулати та підкреслює, що обов'язок є вищою формою моральної поведінки [11, с. 342].

Сучасний дискурс стосовно прав і свобод людини охоплює такі гострі питання як аборти, евтаназія, біомедичні репродуктивні технології, одностатеві шлюби. Слід звернути увагу, що християнська мораль у таких випадках однозначно вимагає обмеження свободи на користь відповідальності, особливо це помітно у православної духовній традиції, в якій людина має свої заздалегідь визначені місце і обов'язок. Православні дуже трепетно ставляться до традиційних цінностей, не дарма латиною їх називають ортодоксами. Особливо чітко це позначено стосовно права на створення сім'ї та свободи шлюбних відносин. «Ми шкодуємо, що інші форми співжиття нині зрівнюються з сім'єю, заснованою на шлюбі як акті вільної і вірної любові між чоловіком і жінкою, а освячені біблійною традицією уявлення про батьківство і материнство, як особливе покликання чоловіка і жінки у шлюбі, витісняються із суспільної свідомості», – йдеться у спільній заяві Папи Римського Франциска і Святійшого Патріарха Кирила [13]. І у цьому зв'язку слід підкреслити, що саме біблійні уявлення про шлюб були покладені в основу статті 16 Загальної декларації прав людини та статті 10 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права. Відстоюючи християнську аксіому про життя як священний дар Божий, Православна Церква розцінює його штучне переривання та штучне зародження як великий гріх.

Дилема свободи постає і у процесі оцінки принципу свободи совісті та релігії. Ми вважаємо, що свобода релігії не означає свободу від релігії. Секуляризм, перебираючи на себе право на володіння істиною в останній інстанції, урешті-решт виступає злісним порушником прав людини і розвертає

демократичні суспільства у бік тоталітаризму. «Перетворення деяких країн у секуляризовані суспільства, котрим є чужою всяка пам'ять про Бога і Його правду, тягне за собою серйозну небезпеку для релігійної свободи, – проголосили лідери Православної та Католицької Церков. – Ми стурбовані нинішнім обмеженням прав християн, не кажучи вже про їхню дискримінацію, коли деякі політичні сили, керуючись ідеологією секуляризму, який настільки часто стає агресивним, прагнуть витіснити їх на узбіччя суспільного життя» [13].

У цьому контексті важливо зазначити, що у християнській традиції поняття свободи і відповідальності неодмінно корелюються із поняттям справедливості. За Аквінатором, справедливість є несучою конструкцією, стовбуром усієї побудови людських чеснот. «У справедливості є свій особливий, властивий їй, об'єкт, якого немає в інших чеснот, і цей об'єкт називається правом, що означає те ж, що і «правота» [14]. Розкриваючи зміст оцінки соціальних відносин, виходячи з критерію справедливості, Фома Аквінський вказує, що «правильним», або «правим», є такий вчинок, який узгоджений з іншою людиною за допомогою деякої рівності. Таке уявлення про справедливість може здаватися передвісником більш сучасних дефініцій справедливості, особливо тих, які зображують справедливість з точки зору соціальної рівності і економічної солідарності.

Ми виходимо з того, що рівність слугує наріжним камінням усього концепту прав людини. Від неї походять й інші принципи положення, зокрема норми про недискримінацію. З цього питання християнська традиція має чітку позицію. Християни вірять, що «Бог від однієї крові утворив увесь рід людський, для проживання по усьому обличчю Землі (Діян. 17: 26) і що у Христі «немає юдея, ні грека, немає раба, ані вільного, нема чоловічої статі, ані жіночої, бо всі ви є одне у Христі Ісусі» (Гал. 3: 28). На питання: «Хто мій ближній?» Христос відповів притчею про милосердного самарянина (Лк. 10: 25-37), тим самим навчаючи нас відкидати будь-які прояви ворожнечі й упередження. Християнство сповідує, що усяка людина, незалежно від кольору шкіри, релігії, раси, статі, національності, мови, створена за образом і подобою Божою і є рівноправним членом людської спільноти. Слідуючи цій вірі, християнська традиція не сприймає дискримінацію за усіма перерахованими вище ознаками, яка передбачає відмінність у гідності між людьми.

Християнська повага до людської гідності та прагнення до рівності природно породжують і такий базовий принцип концепту прав людини як солідарність та втілюються у норми, які проголошують право на гідний життєвий рівень. Християнська традиція вимагає не тільки будувати економіку на моральних засадах, а й за допомогою її діяльно служити людині, дотримуючись вчення святого апостола Павла: «Працюючи, треба підтримувати слабких і пам'ятати слова Господа Ісуса, бо Він Сам сказав: «Блаженіше давати, ніж брати» (Діян. 20:35). Святий Василій Великий проповідував, що кожен у справі своїй повинен ставити за мету допомогу нужденним, а не власну свою потребу [15]. Відповідно до християнських постулатів, нужденність і голод не тільки загрожують божественному дару життя цілих народів, а й ображають високу гідність людської особистості і цим кидають виклик самому Богові. Тому якщо турбота про наш власний прожиток є питанням матеріальним, то турбота про прожиток ближнього – це духовне питання (Як. 2: 14-18). Слід зазначити, що солідарність і допомога нужденним є надбанням насамперед православної традиції. Так, описуючи мотиваційні відмінності протестантів, Макс Вебер вказує, що замість ідеї братерства і готовності «віддати сорочку» нужденному (жест, що символізує відмову від уз тлінного світу і готовність до жертви заради спасіння душі, характерний для католиків і особливо для православних), протестантами керує суворий обов'язок, який змушує віддавати всі сили служінню «справі» і не потурати «ліношам» тих, хто не хоче жити чесною працею, ублажає тіло і губить душу [16, с. 28]. На відміну від етики аскетичного протестантизму у православ'ї збільшення багатства не розглядається саме по собі як вище благо, як самоціль. Відповідно до колективістських пріоритетів, Православна Церква пропонує ставитись до господарської діяльності як до «громадського служіння». Тобто, якщо для протестантизму у шкалі християнських цінностей перше місце посідає індивідуальна свобода, то для православ'я – солідарність, братерство.

Втім, ми можемо констатувати, що не дивлячись на певні відмінності, які існують між католицьким, протестантським та православним підходами до концепту прав і свобод людини, у підсумку вони доповнюють один одного. Бо світ Христовий є зрілим плодом з'єднання всього у Христі: явища гідності і величі людської особистості як образу Божого, прояви органічної єдності у Ньому людського роду і світу, всезагальності принципів миру, свободи і соціальної справедливості і, нарешті, принесення плодів християнської любові серед людей і народів світу [12]. Таким чином, цілісна християнська традиція являє собою першоджерело усіх трьох поколінь прав людини, про які писав Карел Васак: цивільних і політичних прав; економічних, соціальних та культурних прав; прав, які стосуються навколишнього середовища і розвитку людини [17].

У XXI столітті права людини продовжують залишатися у центрі уваги християнської спільноти. «У нас вже є обов'язок, щоб запропонувати загальне свідчення любові до Бога для всіх людей, працюючи спільно заради служіння людству, особливо у справі захисту гідності людської особистості

на кожному етапі життя, святості сім'ї, заснованій на шлюбі, у сприянні миру і загальному благу, і у відповіді на страждання, які продовжують вражати наш світ. Ми визнаємо, що голод, злидні, неграмотність, несправедливий розподіл ресурсів – це проблеми, які повинні вирішуватися постійно», – заявили у 2014 році Папа Франциск і Патріарх Варфоломій I у спільній декларації з нагоди 50-річчя подолання Великої схизми [18]. Отже, плідна християнська традиція, яка послужила джерелом первісного концепту прав і свобод людини, продовжує жити його своєю благодаттю, яка бере силу з фундаментальних християнських чеснот – любові та милосердя. І це підтверджується досягненнями Мартіна Лютера Кінга, Папи Іоанна Павла II, Матері Терези, Митрополита Феодосія у справі захисту прав людини. Втім, це означає, що права і свободи людини мають гарантуватися виключно вірою. Світські державні інструменти відіграють у цьому процесі свою важливу роль як чинник примусу, без якого будь-яке право є безсилим. Розглядаючи християнську віру як найглибшу з основ прав людини, Д. Г. Фортман водночас вказує, що для забезпечення фактичного захисту людської гідності, зв'язки між світськими налаштуваннями прав людини та заснованими на вірі поглядами на їх підґрунтя, безумовно, є вирішальними [9].

Висновки. Наше дослідження опонує радикальним секуляристським поглядам та доводить, що права і свободи людини, які отримали міжнародно-правове визнання 70 років тому у результаті прийняття ООН Загальної Декларації прав людини, мають своє коріння у Законі Божому, котрий був сповіщений Мойсеєм за 1300 років до Христа, але їхнім справжнім духовним джерелом стало Євангеліє. Христові заповіді любові та милосердя не тільки до ближніх, але й до гонителів та кривдників, заклали гуманістичний ціннісний фундамент системи прав людини. Визнання людини творінням Божим, яка має місію спасіння через Христа, обумовлює серцевинну дефініцію концепту прав і свобод людини – людську гідність. Відправною позицією у теоретичному обґрунтуванні походження прав людини є концепція природного права, започаткована видатним католицьким теологом Фомаю Аквінським. За Аквінсом, природні права походять від Божого Закону, вони є об'єктивними і не залежать від дій або бездіяльності інших людей. Підхоплена протестантськими філософами логіка томізму діалектично призвела правознавство від загальнохристиянського поняття природного права (natural law) до природних прав (natural rights) та до прав людини (human rights). Протестантизм поставив індивідуальну свободу у главу християнських цінностей. Водночас християнська традиція виходить з того, що свобода без відповідальності і любові веде врешті-решт до втрати свободи. Ця теза була найглибше обґрунтована Іммануїлом Кантом, та отримала філософське формулювання у його знаменитому категоричному імперативі. Намагання вирішити дилему співвідношення свободи і відповідальності приводить християнських мислителів до необхідності обґрунтування кардинальної чесноти – справедливості. А від категорії справедливості логічно походить поняття рівності, яке є наріжним камінням концепту прав і свобод людини. Від нього походять й інші принципові положення, зокрема, норми про недискримінацію. Християнська повага до людської гідності та прагнення до рівності природно породжують і такий базовий принцип концепту прав людини як солідарність, котрий найбільш притаманний православ'ю, та втілюються у норми, які проголошують право на гідний життєвий рівень. Таким чином, цілісна християнська традиція являє собою першоджерело усіх трьох поколінь прав людини. Це плідне джерело продовжує жити ціннісний вміст поняття прав і свобод людини, яке є стовбуром міжнародної та національних правових систем.

Подальші розвідки у цьому напрямку покликані розкрити особливості духовного і ціннісного наповнення та практичної реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні.

Література:

1. Максимов С. І., Дзьобань О. П. Філософський зміст і обґрунтування прав людини. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл., С. І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. Розд. II, тема 9, параграф 3. С. 149-153.
2. Definition of the most basic European Values. Creative Commons by EuropeanValues.info. 2016. URL: http://europaeschewerte.info/fileadmin/templates/Documents/ewdef_en.pdf
3. Загальна Декларація прав людини: Резолюція 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015?lang=uk
4. Іоан-Павло II. Енцикліка Centesimus annus (1991). / Український католицький університет: Інститут релігії та суспільства. URL: <http://irs.ucu.edu.ua/dzherela/sotsialni-entsikliki/ivan-pavlo-ii-centesimus-annus-1991/>
5. Pocklington D. Catholic and Protestant approaches to law: convergence or divergence? Law and Religion Scholars Network (LARSN) Annual Conference 2016. (Oxford, 10 May 2016) URL: <http://www.lawandreligionuk.com/2016/05/10/catholic-and-protestant-approaches-to-law-convergence-or-divergence/>

6. Фома Аквинский. О различных видах закона, вопрос 91. Сумма теологии: в 12 т. / перевод, редакция, примечания С. И. Еремеева. К.: Ника-Центр, 2010. 432 с. Т VI. URL: <https://azbyka.ru/otechnik/konfessii/summa-teologii-tom-6/2> (дата доступа: 15.12.2017).
7. Traer R. Christian Support for Human Rights. Religion and Human Rights. 2015. Vol. 3, No. 1. URL: <http://religionhumanrights.com/Religion/Christian/christian.fhr.htm> (Last accessed: 22.12.2017).
8. Witte J. The Reformation of Rights: Law, Religion and Human Rights in Early Modern Calvinism. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 254 p. URL: <http://www.cambridge.org/gb/academic/subjects/religion/theology/reformation-rights-law-religion-and-human-rights-early-modern-calvinism#8LFAqXUQ1T5y0yB6.97>
9. Fortman D. G. Religion and Human Rights: A Dialectical Relationship. e-International Relations. 5 Dec. 2011. URL: <http://www.e-ir.info/2011/12/05/religion-and-human-rights-a-dialectical-relationship/>
10. Евсевий Кесарийский (Памфил) Церковная история: в 10 кн. Кн. 1. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Evsevij_Kesarijskij/tserkovnaja-istorija/1_1https://azbyka.ru/otechnik/Evsevij_Kesarijskij/tserkovnaja-istorija/1_1
11. Кант И. Критика практического разума. СПб.: Наука, 1995. 528 с.
12. Миссия Православной Церкви в современном мире. Вклад Православной Церкви в достижение мира, справедливости, свободы, братства и любви между народами и устранение расовой и прочих дискриминаций: проект документа Всеправославного Собора, одобренный Соборанием Предстоятелей Поместных Православных Церквей в Шамбези, 21-28 января 2016 года. (Шамбези, 28 января 2016 г.) URL: <http://www.patriarchia.ru/db/print/4360988.html>
13. Совместное заявление Папы Римского Франциска и Святейшего Патриарха Кирилла (Гавана, 13 февраля 2016 г.) URL: <http://www.patriarchia.ru/db/text/4372074.html>.
14. Фома Аквинский. О справедливости: вопрос 58. Сумма теологии: в 12 т. / перевод, редакция, примечания С. И. Еремеева. К.: Ника-Центр, 2010. 432 с. Т VIII. URL: <https://azbyka.ru/otechnik/konfessii/summa-teologii-tom-8/12> (дата доступа: 20.11.2017).
15. Василий Великий. Правила, подробно изложенные в вопросах и ответах (Большой Аскетикон). URL: https://azbyka.ru/otechnik/Vasilij_Velikij/pravila-prostranno-izlozhennye-v-voprosah-i-otvetah/#0_4
16. Вебер М. Теория ступеней и направлений религиозного неприятия мира. Избранное. Образ общества. М.: Знание, 1994. 385 с.
17. Karel Vasak Human Rights: A Thirty-Year Struggle. The Sustained Efforts to give Force of law to the Universal Declaration of Human Rights. UNESCO Courier. 30:11, Paris: United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization, November 1977. Vol. XXX, Iss. 11. URL: http://unesdoc.unesco.org/Ulis/cgi-bin/ulis.pl?catno=48063&set=4A516CB0_0_13&gp=0&lin=1&ll=1
18. Папа Римский и Вселенский Патриарх подписали декларацию, подтверждающую путь к единству. Релігія в Україні. 2014. 27 мая. URL: <http://www.religion.in.ua/news/vazhlivo/25908-papa-rimskij-i-vselenskij-patriarx-podpisali-deklaraciju-podtverzhdayushhuyu-put-k-edinstvu.html>